

Кирницький Олег Володимирович, старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права НАВС, кандидат філософських наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ МЕРЕЖЕЦЕНТРИЧНОГО КОНФЛІКТУ: УКРАЇНСЬКИЙ КЕЙС

Будь-яка катастрофічна подія історії завжди супроводжується зламом соціального порядку та усталених соціальних, політичних та економічних практик. Дослідники визначають першооснови такої події – культурні, соціально-політичні, релігійні чи правничо-міжнародні. А вже після комбінують їх під час осмислення предмет-об'єктної складової дослідження. Визначення такої стартової «першооснови» на самому витoku теоретизування – вже значно спрощує осмислення, деталізацію й опис складеної картини соціального порядку.

Так, наприклад, при дослідженні українських реалій, схрещуючи недоліки глобальних капіталістичних економічних процесів з елементами оцінки справедливості розподілу матеріальних благ для населення, отримуємо неомарксистське бачення І. Валлерстайна. А в «нагороду» при застосуванні методики вказаного автора виділяємо широку можливість прогностики процесів конфліктів, що виникають на зламі «центр-периферія» [1]. Домішуючи ж в теоретизуванні соціологічні елементи футурології – наприклад, вводячи категорію «постіндустріальне суспільство» бачення О. Тоффлера – ми курсуємо на прогнозування ролі феноменів знань, влади, соціального контролю, конфліктів та стабільності у сучасних суспільствах [2, с. 45–63]. Символізм, постмодернізм, деконструктивізм, структуралізм, неомарксизм, феноменологія, аналітична філософія з її «мовним поворотом» і широкий спектр інших соціально-філософських теорій – все це давало надширокий інструментарій досліднику для вивчення соціальних процесів всередині суспільств ХХ століття та між ними. Й до певного моменту породжувало доволі чіткі обриси, бачення й дефініції.

Забезпечення Україною своєї національної безпеки частіше за все у передповномасштабні десятиліття розглядалось в рамках процесів на стику геополітичних та глобально-економічних процесів Європи та рф. Саме у їх кордонах Україна з перемінним успіхом осмислювала для себе значення й роль категорії «національна безпека», визначаючи складові, індикатори, перемінні та дефініції [3, с. 68–74]. Зазначене бачення давало необхідну вітчизняним й міжнародним дослідникам прогностичну широту щодо процесів всередині нашої країни. Але це залишало Україну в «стандартизованій» теоретичній орбіті бачення серед інших пострадянських країн, що стали на шлях національного суверенного розвитку. І, як згадувалось двома абзацами вище, кожна катастрофічна подія зламає усталений порядок речей. Для української держави та народу, безумовно, ця точка біфуркації має конкретну дату – 24.02.2022.

З цього моменту процеси забезпечення національної безпеки для нашої країни намагаються здолати явища нетипові й згубні для самої природи п'ятої Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин й безпеки. Можна вже впевнено казати, що мова йде про непрогнозованість, недоговороспроможність, неможливість формування дієвих міжнародних важелів контролю, повернення до насилля й примусу у ролі головного елементу впливу. Це риси більш характерні для однієї з попередніх безпекових міжнародних систем. Та говорити про початок загибелі нинішньої системи міжнародних відносин чи процеси її переформатування – теоретизування, яке слід лишити міжнародним правникам. Більш важливим є інше – виділити ті феноменологічні основи, що постають на даний надскладний момент фундаментом національної безпеки України та які слід обов'язково закріпити у вітчизняному законодавстві.

2022 рік показав, що процеси катастрофічної втрати територій, вибування з економічних циклів України мегапідприємств сходу країни, заміщення окупаційною владою корінного населення на окупованих територіях, втрата демографічного потенціалу співвідносного у масштабах із періодом Другої світової війни, мобілізація усіх наявних ресурсів на виживання Української держави – складають загрози національній безпеці з яким жодна країна світу не зустрічалась у новітньому часі. Класичні ж рішення щодо забезпечення національної безпеки – не просто «випадали» з реальності, а й тягнули нашу країну вниз. На підтвердження цього, можна констатувати докорінну зміну широкої палітри державних процесів.

Зокрема, у 2022 році на початку повномасштабного вторгнення процеси, що складали кістяк національної безпеки: пристосування економіки до перманентних військових дій, політичний трек акцентований на міжнародні організації та традиційних економічних партнерів, виробництво важкої військової техніки та боєприпасів, мобілізації у українське військо, забезпечення громадського порядку у тилових містах, роботи національної поліції й закладів охорони здоров'я, цензури під час військового стану – все ще підтримували риси й тональність схожу на ряд військових конфліктів ХХ століття й давали свої результати на перших роках війни.

Це була екстенсивність, спрямованість на витривалість, стійкість та завдання найбільшої шкоди окупаційним силам. Структура національної безпеки була визначена, як така, що має тримати більший

ресурс міцності в порівнянні з агресором. Це за певний час мало критично підняти ціну просувань рф на території України й цілком вкладалось в демократичний образ мислення українського державного апарату. Вплинув й на практику реалізації процесів національної безпеки й людиноцентризм: він підказував, що надпотужні людські втрати рф на фронті, просідання рівня життя всередині країни-агресора, втрата міжнародних глобальних економічних позицій мали хоча б «заморозити» агресію. Картина цілком вкладалась у концепцію національної безпеки будь-якої країни європейського зразка цінностей й кожна інша країна на місці нашої вживала б подібні заходи.

Але на цьому «безпекоцентричність» зразка XX століття з її акцентом на: важку промисловість, масовані регулярні армії, посилення силового блоку, роль союзників та реакцію міжнародних структур, що була властива ряду збройних конфліктів до моменту повномасштабного вторгнення в Україну, закінчується й заходить у глухий кут.

Український досвід чітко показав – дії по забезпеченню національної безпеки в рамках традиції повномасштабного військового конфлікту зразка XX століття вичерпають ресурси країни значно раніше, ніж буде зрозуміло на чийому боці перевага, та й чи можлива вона як така. За складених умов теоретизувати про подальше виживання українського суспільства з огляду на вказані тенденції можна лише з оглядом на особливості інформаційно-технологічного розвитку. Збройні конфлікти на всій планеті змінюють свою якість – стають мережецентричними [4]. Тому ключовими феноменами, що дозволяють українцям сьогодні сподіватись на подальше виживання країни, стають процеси символічного обміну Ж. Бодріяра [5], акторно-мережеві утворення або ж «актанти» Б. Латура [6], які заміщують нестачу критичного ресурсного потенціалу, протидія агресії у просторі гіперреальності все того ж Бодріяра.

Перекладаючи сказане вище з теоретичного на практичне можна констатувати наступні тези. Українці першими у світі на практиці довели, що символічні системи, а не ядерна складова є першочергова основа виживання держави в XXI столітті. Система керування боєм «Delta» й дронів технології значно важливіші за наявність бронетанкових угруповань останніх поколінь. Можливість й оперативність створення концепції «лінії дронів» вздовж лінії фронту нейтралізує надпотужний людський мобілізаційний потенціал ворога. Оперативність реагування на безпекові гібридні загрози вглибині країни, збереження іміджу й якості роботи силових структур всередині України та довіра населення до них – не менш важливий ресурс, аніж наявність сучасних систем озброєння.

Можна позначити наступні тенденції, що найбільш актуальні для закріплення у вітчизняному законодавстві для подальшого забезпечення засад національної безпеки під час мережецентричного конфлікту XXI століття:

- 1) розробка перспективних дронів виключно вітчизняних технологій й масштабування їх виробництва спільно з європейськими партнерами;
- 2) забезпечення виживання й постійного навчання й відтворення кадрового потенціалу сил безпеки й оборони України: від розробника оператора дрону до оперативного співробітника НПУ, які можуть максимально швидко закривати прогалини у нацбезпеці країни, які агресор системно наносить;
- 3) розробка стратегій повернення демографічного потенціалу країни, що стає «платиновим» ресурсом суспільств XXI століття й виток якого відбувався на початку повномасштабного вторгнення;
- 4) протидія гібридним інформаційним операціям агресора, якими намагаються знищити образ української держави як успішної, європейської, демократичної та спрямованої на гуманістичні цінності;
- 5) постійне розширення й оновлення безпілотної складової у секторі безпеки, що дозволить надалі продовжувати нівелювати різницю в ресурсних потенціалах з агресором;
- 6) ствердження України як експортера дешевих безпекових технологій, криза яких буде тільки зростати на світовому ринку протягом століття.

Реформування національного законодавства щодо національної безпеки навколо цих принципів дозволить значно закріпити й стабілізувати як економічний, так й міжнародний потенціал України. Але це водночас задасть нові вектори викликів для усіх країн у світі. Чи можуть вже зараз ядерні країни світу забезпечувати безпеку своїх ядерних об'єктів після проведеної українцями операції «Павутина» по знешкодженню стратегічної ядерної авіації рф, що терористичними методами знищувала цивільне населення України? Якими мають бути практичні, а не декларативні відповіді цивілізованих країн на окупацію територій суверенних держав у XXI столітті? Наскільки гібридні мережецентричні відповіді країни можуть виходити за її межі? Як після виділення у військовій галузі в окремі роди військ безпілотної складової та кібервійськ, появи технологій OSINT, масованого застосування ІІІ в армійських технологіях «машинного зору», застосування гібридних «soft power» у військовій пропаганді, казати про міжнародну довіру, прозорість, відповідальність? І, найголовніше питання для українців сьогодні, що (вже не хто) стане стійкою гарантією національної безпеки України загалом та безпеки кожного громадянина зокрема?

В умовах п'ятої міжнародної безпекової системи ключові держави розраховували на свій сектор безпеки й оборони, співрозмірність військових потенціалів, економічний потенціал, союзні взаємовідносини та, за наявності, ядерний паритет. Сьогодні українці доводять усьому світу, що ігнорування українських питань територіальної цілісності, відсутність діючих механізмів міжнародної відповідальності, спроби окупанта пропагандою спотворити факти його ж військових злочинів на окупованих територіях, призведуть лише до колективної ситуації, коли всім без винятку країнам поспіхом доведеться переписувати власні протоколи національної безпеки. Україна ж їх для себе прописує зараз страшною ціною – втраченого життям громадян, великих демографічних втрат, знищення інфраструктури цілих регіонів, територіальних та екологічних втрат, руйнацією економічних секторів, наслідки чого будуть відчуватись довгі десятиліття. Український народ сьогодні стає учасником кристалізації тих технологій, практик, законодавчих рішень, що закладуть основу для наступної системи міжнародної безпеки світу. Але для кожного українця важливіше сьогодні не те, чи бути центром таких безпекових інновацій, а те, яка буде кінцева «символічна вартість» ґрунтовно забезпеченої національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Wallerstein I. The Decline of American Power: The U.S. in a Chaotic. 2003 The New Press. 324 p.
2. Toffler's A. Powershift: Knowledge, Wealth, and Violence at the Edge of the 21st Century. New York : The New York Times Book Review, 1991. 640 c.
3. Національна безпека України : навч. посіб. / С. М. Дерев'янка, Ю. В. Кобець, Т. Б. Мадрига та ін. ; за заг. ред. В. В. Марчука. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2025. 372 c.
4. David S A., Garstka J. J. Network centric warfare. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2000. 292 c.
5. Baudrillard J. Simulacra and Simulation. Michigan : University of Michigan Press, 1994. 176 c.
6. Latour B. Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory. Oxford : Oxford University Press, 2007. 320 c.

Кіблик Дар'я Володимирівна, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України ДДУВС, доктор філософії в галузі права, доцент

ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ

Сучасний стан розвитку української державності, що характеризується складними соціально-економічними процесами та викликами воєнного часу, вимагає від правоохоронної системи докорінної трансформації підходів до забезпечення правопорядку. Пріоритетним вектором такої трансформації є перехід від традиційної каральної моделі до превентивної, де центральне місце посідає захист фундаментальних прав і свобод людини. Особливою актуальністю це питання набуває в контексті взаємодії з вразливими групами населення, які через об'єктивні чи суб'єктивні обставини мають обмежені можливості для самостійного захисту власних законних інтересів. Забезпечення безпекового середовища для таких осіб є не лише правовим обов'язком держави, закріпленим у нормах Конституції України, а й ключовим показником демократичної зрілості та гуманістичної спрямованості суспільства. Превенція в даному аспекті виступає як багатогранний інструмент, що дозволяє мінімізувати ризики віктимізації та створити умови для повноцінної інтеграції вразливих верств у соціум. У науковому дискурсі категорія «вразливі групи населення» розглядається як динамічне поняття, що охоплює осіб, які перебувають у стані підвищеного ризику зазнати фізичного, психологічного або економічного тиску, а також різних форм дискримінації [1, с. 94]. До таких груп традиційно зараховують неповнолітніх, зокрема дітей-сиріт, осіб похилого віку, які часто стають об'єктами шахрайських посягань, людей з інвалідністю, жертв домашнього насильства та торгівлі людьми, а також внутрішньо переміщених осіб, чий соціальний статус потребує особливих правових гарантій [2, с. 11–21].

Правоохоронна превенція щодо цих суб'єктів має ґрунтуватися на принципах інклюзивності та індивідуалізації, де поліцейська діяльність гнучко адаптується під специфічні потреби кожної конкретної групи. Зміст превентивної діяльності правоохоронних органів включає системну роботу, що поєднує інформаційно-просвітницькі, діагностичні та безпосередньо захисні заходи. Одним із фундаментів такої роботи є раннє виявлення факторів ризику, що передбачає постійний моніторинг середовища проживання вразливих осіб для ідентифікації потенційних загроз ще до моменту їх переростання у правопорушення. Це стосується як контролю за умовами виховання дітей у сім'ях, що опинилися у складних життєвих обставинах, так і активної протидії новітнім формам кіберзлочинності. Важливим елементом превенції виступає правова просвіта, оскільки формування високого рівня правової культури серед самих вразливих верств значно підвищує їхній рівень самозахисту. Окрему